

УДК 314.82

М. П. КУХТА, І. О. МАРТИНЮК

СТЕРЕОТИПИ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ЧИННИК ВПЛИВУ НА ЖИТТЯ ЛЮДЕЙ СТАРШОГО ВІКУ

У статті розглянуто роль стереотипів у соціальному житті; на прикладі взаємодії механізмів стереотипізації й солідаризації доведено, що роль стереотипів у соціальному житті набагато складніша, ніж видається; їхні функції не зводяться до створення спрощеної моделі буття та схематичної картини дійсності, і що тезаурус пов'язаних зі стереотипами понять охоплює мало не всю систему наріжних категорій і понять соціології. Серед численних різновидів стереотипів обрано для аналізу в контексті соціокультурного простору сучасного українського суспільства стереотипи, що стосуються старшої вікової верстви. Показано, що для українського сьогодення доволі типовими є вікова стигматизація, упередженість і навіть дискримінація (що дістала назву ейджизму) у ставленні до людей похилого віку. Обґрунтовано шляхи подолання існуючої тенденції, яка, на думку авторів, гальмує реалізацію соціального потенціалу старшої соціально-демографічної групи.

Ключові слова: стереотип, солідарність, солідаритет, старша соціально-вікова група, стигматизація, ейджизм.

Стереотипи так само, як традиційні методи пізнання (аналіз, синтез чи узагальнення) є підвалиною для гносеології, слугують основою соціальної організації життя. Будь-яка зі сфер суспільства, де виникає диференціація, породжує відповідні стереотипи: релігійні, расові, політичні, ідеологічні, електоральні, гендерні, вікові, національні тощо. Стереотипи відрізняються і за рівнем носія – йдеться про особистісні, групові, суспільні, загальнолюдські стереотипи. За допомогою стереотипів створюється картина світу, формується світогляд. Цінності, норми, приписи, очікування також безпосередньо пов'язані зі стереотипами, хоч і не зводяться до них.

Стереотипи регламентують і регулюють суспільне життя, виступаючи результатом накопичення соціального досвіду. Дія суспільних інститутів ґрунтується на накопиченому й легітимізованому соціальному досвіді, формою збереження якого, зокрема, виступають стереотипи. Одним із способів збереження й передачі цього досвіду слугують прислів'я та приказки, що акумулюють народні спостереження за характерними відмінностями об'єктів і процесів, хоч і не лише соціальних.

Прикладом того, наскільки глибоко проник у тканину суспільних відносин і життя загалом феномен стереотипізації, може слугувати його взаємодія з іншим фундаментальним механізмом функціонування суспільства – механізмом солідарності.

Солідарність посідає важливе місце серед суспільних процесів. Вона є необхідною передумовою трансформацій суспільства, що визначає шляхи його розвитку, особливо в періоди нестабільності, тому до відновлення стабільності потребує застосування властивих їй способів згуртування, зо-

крема, випрацювання певних стереотипів, що сприяли б об'єднанню людей. Проблема соціальної солідарності фігурує в працях таких класиків соціологічної думки, як Ж. Фур'є [1], О. Конт [2] і Е. Дюркгейм [3], які розглядали це явище як наслідок процесу розподілу різних видів людської праці, а також як моральний фундамент суспільства. Наприклад, О. Конт вважав, що консенсус у суспільстві забезпечується завдяки домінуванню в ньому соціальних почуттів і соціальних ідей певного типу, які сприяють зміцненню суспільної солідарності. У цій ролі здатні виступати саме стереотипи, що існують саме як поширена й усталена думка, яку поділяє значна кількість людей.

У підході, що розвивав Е. Дюркгейм, солідарність зумовлена зростанням функціонального поділу праці, спеціалізацією, що не тільки підвищує продуктивність, а й фактично спричинює зрушення в соціальних стереотипах і, зрештою, у системі соціальних відносин у суспільстві. Особливо це помітно стосовно класових стереотипів, що формуються залежно не тільки від місця в поділі праці, а й від розподільчих відносин, позиції щодо влади тощо, а також гендерних стереотипів, які є результатом історичного розвитку розподілу праці між чоловіками й жінками.

З погляду веберівського підходу [4], що ґрунтується на теорії соціальної дії та етиці протестантського віровчення, солідарність визначали як підсумок процесу інтеграції акторів суспільства і водночас як норму їх поведінки. Інтеграція активно діючих індивідів відбувається або завдяки почуттєвій належності учасників, що визначена афективною порядком, або об'єднання їх у якусь спільність виникає на основі суспільно орієнтованого смислу, ідеї, яка є результатом солідарності цілераціонального характеру. З позицій сьогоденного дня таким смислоутворювальним началом здатний виступати саме стереотип.

Структурному функціоналізму Т. Парсонса [5] властиво розглядати солідарність водночас як феномен і як соціальну систему. Солідарність з погляду цих теоретичних засад являє собою динамічне явище, яке зумовлено комплексом повсякденних взаємодій акторів. Завдяки цій взаємодії виникає стабільність соціальної системи, її відтворення шляхом постійного контролю над зовнішніми і внутрішніми перетвореннями. Стереотипи тут виступають засобом формування, збереження й трансляції норм, які регулюють і регламентують вищезгадану взаємодію.

Схожим чином інтерпретується солідарність у феноменологічній соціології А. Шютца [6], де вона розглядається як апріорний, соціально зумовлений феномен. При цьому індивід фігурує як реципієнт готових символічних форм, що некритично ним сприймаються. Стереотипічна природа цих форм – поза сумнівом.

Інтеракціоністська традиція в особі таких її представників, як Дж. Мід [7] і Г. Блумер [8], інтерпретує солідарність як підсумок рутинної взаємодії людей, в ході якої затверджуються або змінюються головні смисли і значення соціальних об'єктів. Так, Г. Блумер розглядає соціальну со-

лідарність як динамічний стан, що виникає в процесі людської взаємодії, який необхідно постійно підтримувати зусиллями всіх учасників інтеракційного процесу. Інтегруючим фактором виступають «спільна дія» і близькі за змістом та значенням її інтерпретації (тобто ті самі стереотипи), які забезпечують консолідацію соціуму.

Можна було б продовжити перелік соціологічних теорій, у яких стереотипи відіграють провідну роль, згадати імена П. Сорокіна, Ю. Хабермаса, Дж. Александера, П. Бурдьє, але й наведеного, вважаємо, достатньо, щоб продемонструвати щільний зв'язок між солідарністю та стереотипами. Так, російський філософ і соціолог А. Гофман [9], розмірковуючи над тим, що таке солідарність з соціологічної точки зору, акцентує увагу на функціональній полісемії соціальної солідарності. Полісемія поняття солідарності, примножена за рахунок переплетення з політичним, ідеологічним, моральним, парадигмальним дискурсами, привела до появи значної кількості дефініцій соціальної солідарності. Показово, що з 12 типових дефініцій, виділених дослідником, принаймні значна частина (прихильність акторів одним і тим самим цінностям, загальна соціальна ідентичність, спільність поглядів тощо) безпосередньо ґрунтується на соціальних стереотипах.

Соціологи цікавляться явищем соціальної солідарності в різноманітні його проявів. При цьому відзначають такі ознаки, як кооперація, згуртованість, єдність; інші дослідники як основні ознаки виділяють довіру, наявність спільних ідей, поглядів, цілей; треті – належність до якогось цілого й відповідну ідентифікацію; четверті пропонують варіанти конструктів соціальної солідарності, поєднуючи ці характеристики в різних комбінаціях і додаючи свої. Однак у кожному випадку неможливо, на наш погляд, поминути стереотипи як змістовну основу солідаризації.

З огляду на складність, багатозначність і певну аморфність цього явища, навряд чи можливо синтезувати його вичерпну дефініцію. Найбільш продуктивною, на думку авторів, є інтерпретація соціальної солідарності в дусі постнекласичної традиції, відповідно до якої у визначенні підкреслено ознаки, які є істотними з погляду конкретних дослідницьких завдань. Тому, не претендуючи на всеосяжність нашого тлумачення, ми розглядаємо соціальну солідарність як засноване на певному збігу поглядів, норм, цінностей, стереотипів осмислене ставлення актора до соціальних подій, явищ, ситуацій, процесів, що супроводжується співчуттям, співпереживанням і спонукає до згуртованості з іншими акторами, які дотримуються аналогічних позицій, що, у свою чергу, виражається в готовності діяти певним чином і нести відповідальність за свої дії [10].

Проте зв'язок понять солідарності й стереотипів не означає їхньої тотожності. Покажемо у цьому плані є співвідношення стереотипів і солідаритетів. Механізм солідаризації передбачає об'єднання за щось або проти когось або чогось. Результатом такого об'єднання є формування солідаритету, тобто певного типу раціоемоційного ставлення до тієї чи іншої суспільної проблеми, яка набула масового поширення в межах актуального

хронотопу [11]. Однак таке ставлення або інтегрує людей, або навпаки, протиставляє. Що ж до стереотипів, то можливі не лише позитивні й негативні, а й нейтральні стереотипи.

Наведений приклад демонструє, що роль стереотипів у соціальному житті набагато складніша, ніж видається; їхні функції не зводяться до створення спрощеної моделі буття та схематичної картини дійсності. Тезаурус пов'язаних зі стереотипами понять охоплює мало не всю систему наріжних категорій і понять соціології. Завдання сучасної науки полягає у виявленні закономірностей їх взаємодії стосовно умов суспільного життя, що стрімко змінюються. Оскільки в межах однієї статті неможливо охопити чи бодай детально окреслити все коло питань, що безпосередньо чи опосередковано заторкують проблеми існування й функціонування стереотипів, ми обрали за *мету* дослідження однієї з найменш вивчених сфер їх використання – стереотипів щодо людей старшого віку.

Сконцентруємо увагу на тих засобах функціонування соціокультурних чинників, якими є стереотипи, атитюди та такі своєрідні втілення норм, приписів і традицій, як стигми. Стереотипи містять оцінку певного об'єкта та відповідне емоційне забарвлення, при цьому когнітивний та афективний компоненти разом з поведінковими дають особливу форму ставлення – атитюд.

Зауважимо, що стереотипи мають соціокультурне походження, і хоча в різних країнах вони є схожими, проте передусім пов'язані із цінностями й особливостями культури. Так, можна виділити культури геронтофобні та геронтофільні – у перших більшого значення набуває молодь, а її виживання є першочерговим пріоритетом, тобто розподіл ресурсів відбувається з переважною орієнтацією на молодь. У геронтофільних культурах головні позиції посідають люди старшого віку – їх розглядають як більш значущих, «корисних». Відповідно в процесі розподілу ресурсів першими в «черзі» стоять саме вони.

Так, у суспільствах, де більшого значення набуває фізична витривалість – у зв'язку з кочовим способом життя, переважанням ручної, фізичної праці, необхідністю відтворення населення за рахунок дітонародження – домінуватимуть негативне ставлення й, відповідно, негативні стереотипи щодо старшого віку. У суспільствах, де більшого значення набувають життєвий досвід, мудрість, здатність до ефективного управління, – навпаки, існуватиме вищий рівень поваги щодо старших, більшою буде кількість позитивних стереотипів, пов'язаних з віком.

Вікова стигматизація, упередженість і навіть дискримінація (що дістала назву ейджизму), на жаль, є доволі типовими для українського сьогодення. За результатами дослідження О. Краснової [12], майже в усіх статево-вікових групах присутні уявлення про похилих як соціально ізольованих, з низьким рівнем матеріального забезпечення та поганим здоров'ям. Проте до старших людей не завжди ставляться негативно. У молодших групах існують уявлення про те, що «старшим слід вірити», «необхідний

соціальний захист для похилих» тощо. За даними цього ж дослідження, мало поширені думки про те, що всі літні люди однакові, депресивні, не здатні функціонувати в суспільстві та стають недоумкуватими.

У деяких представників старшої вікової групи справді інколи бувають присутні всі виділені негативні характеристики, однак вони є не стільки ознакою віку, скільки результатом дії відповідної стигми. Співвідношення частки негативних і позитивних показників здебільшого виникає унаслідок високого ступеня збіжності авто- та гетеростереотипів старших у суспільстві, для яких усе ж домінує атитюд, створений на підставі негативної стигми. М. Керміс (1984) склав перелік основних негативних стереотипів щодо людей старшого віку в сучасній західній культурі:

- всі люди похилого віку однакові;
- старі люди бідні;
- всі старі хворі;
- всі люди похилого віку депресивні;
- старі – тягар для інших;
- старі не здатні повноцінно функціонувати в суспільстві;
- всі старі люди самотні;
- всі старі люди стають недоумкуватими.

Водночас частина досліджень за кордоном не підтверджує суто негативну стереотипізацію похилих людей [13]. За цими даними, порівняно з молоддю старших негативно оцінюють лише тоді, коли вони фізично недієздатні чи розумово відсталі.

Однак для нашої країни переважають негативно забарвлені практики стереотипізації громадської думки щодо людей старшого віку. Особливо це стосується ситуацій працевлаштування. Наприклад, на круглому столі «Дискримінація за віковою ознакою: чому вік працівника стає головним критерієм при працевлаштуванні», що відбувся в Києві за ініціативи Центру інформації з прав людини, Коаліції з протидії дискримінації та за підтримки Міжнародного фонду «Відродження», було наголошено, що серед дискримінаційних практик найбільш поширені вікові обмеження під час прийому на роботу [14].

Негативні стереотипи щодо старших здебільшого вказують на те, що суспільство не зуміло віднайти адекватних форм взаємодії із цією віковою когортою. За даними досліджень [12], самі представники старшої вікової групи мають уявлення щодо власної рольової поведінки, подібне до уявлень інших демографічних груп. Це свідчить про високий рівень ідентифікаційної невизначеності літніх людей і те, що в нашому в суспільстві, по-перше, немає адекватних уявлень про ті ролі людей старшого віку, які мали б суспільну значущість; по-друге, характерною є недооцінка соціальної значущості громадських форм поведінки людей старшого віку.

За іншими даними, серед негативних стереотипів старості переважають такі:

- старість є хворобою, дисолюцією життєво важливих фізіологічних систем організму, галопающим зростанням фізичної та духовної немічності;

- старість – це падіння рівня життя, крах, обвал, залежність;
- старі люди розглядаються виключно як об'єкти соціальної допомоги та підтримки;
- старість асоціюється з образом людини, що візуально характеризується як така, що має стоматологічні дефекти, шкіру зі зморшками, сиве волосся [15; 16].

Така стигматизація масової свідомості відбувається, незважаючи на руйнування стереотипу «середніх років», активну модернізацію старіння та залучення різноманітних технік маскуванню маркерів старіння. Ще один стереотип, характерний для нашого простору, – старість співвідноситься з агресивною поведінкою в громадському транспорті [17]. Ті ж дослідження показують негативні судження на адресу старших людей, що продовжують освіту: «Людині робити нічого, краще б більше допомагала по господарству», «вдома не сидить, все ніяк не може вгамонитися» тощо. У нашому середовищі продовжує домінувати теза про несумісність старшого віку з освітою, одомашнення, «безкоштовне» і (бажано) покірливе виконання домашніх обов'язків, яка фіксувалася ще за радянських часів [18].

За даними інших досліджень, у соціальному середовищі на рівні з такими страхами, як тероризм, екологічні катастрофи і злочинність, існує страх старості, що пов'язано з небажанням ставати тягарем для близьких, ходити по аптеках у пошуках дешевих ліків та жити на пенсію [19]. При цьому подібна ситуація характерна для всього пострадянського простору, на відміну від якого на Заході старість оцінюють як більш позитивний етап життя, наділений певними можливостями, зокрема, відпочинку від праці та подорожування по світу. А. Тацева серед основних чинників такої негативної стереотипізації в нашому соціальному просторі вбачає результати історичного розвитку, зокрема того, що за радянський період відбувалося розмивання ідеалів розуміння старості як мудрості та утверджувався підхід до розгляду людини як «гвинтика» соціального механізму, користь від якого є лише тоді, коли він працівник [20].

Дослідники зазначають, що великою мірою консервація геронтологічних стереотипів зумовлена діяльністю засобів масової інформації, де образ немічної старої людини, що потребує допомоги, доволі часто експлуатується. Найчастіше його використовують у роликах, що рекламують лікарські препарати та засоби для ведення домашнього господарства. Поширені також сюжети про сільську місцевість, де залишилися лише бідні старі [21; 22].

О. Краснова доходить висновку, що стереотипи щодо старості мають ще й гендерні відмінності. Так, стереотипи щодо похилих чоловіків більш позитивні, аніж щодо жінок, незважаючи на те, що останні загалом легше переживають власне старіння. Вона пов'язує це з тим, що соціальні ролі чоловіків і жінок зазвичай традиційні, конвенційні та жорстко фіксовані. Статус чоловіків залежить від зайнятості, а жінок – від репродуктивного циклу. Жінку цінують за сексуальну привабливість і корисність для чоловіків, тобто її цінність «сексуалізована». В очах суспільства це визначає її

позитивний статус у першій половині життя та негативний – у другій. Водночас у західноєвропейських країнах поширені зразки рекламної продукції, що слугують генератором позитивних емоцій і зображують образ старості, що випромінює радість, усмішки та приносить емоційне й психологічне розкріпачення [12]. Вітчизняні дослідники Є. Головаха та Н. Панина ще в 1978–1979 та 1981–1983 рр. проводили соціально-психологічне дослідження людей віком 50–70 років. Вони звернули увагу, що на запитання про те, чи бажали б дожити до 100 років, 55 % жінок і 39 % чоловіків дали негативну відповідь, тому що «не бажали бути безпомічними», «не хотіли бути обтяжливими для дітей», «не хотіли бути тягарем для себе», «не хотіли бути немічними старими» [23].

Висновки. У підсумку зауважимо, що умовно стереотипи щодо старшого віку можна поділити на позитивні та негативні. Негативні соціальні стереотипи щодо старості артикулюють її переважно як вік індивідуальних втрат (соціальних зв'язків, статусів, матеріальних ресурсів та здоров'я) або ж (якщо це позитивні стереотипи) – вік корисності для інших. Позитивні стереотипи щодо старіння якраз почасти спрямовані на реалізацію соціального потенціалу старших, бо цю групу починають розглядати як потенційно ресурсну. Проте цей процес великою мірою є вимушеним через зростання частки старших у суспільстві. Таке вимушене заміщення функцій недостатньо сприяє покращенню ставлення до старості – останню й надалі розглядають як «вік втрат», проте до цих втрат додаються ще й втрати в тій частці вільного часу та відпочинку, на яку розраховували старші люди [24].

Чи можлива зміна цього вектора сприйняття? Гадаємо, так. Перетворення повинні стосуватися суспільства в цілому, представники всіх соціальних груп і прошарків якого повинні усвідомити зміни реалій – зміни у співвідношенні вікових груп населення. Старших людей потрібно розглядати як «рівноцінних гравців», наділених власними особливостями. Тільки за цієї умови відбудуться зміни в їх соціальному становищі, а їхній соціальний потенціал стане реальним ресурсом для нашого суспільства.

Список використаної літератури

1. Фурье Ш. Избранные сочинения / пер. с фр. и ком. И. И. Зильберфарба. Москва ; Ленинград : Изд-во Академии наук СССР, 1951. Т. I. 427 с.; Фурье Ш. Избранные сочинения / пер. с фр. и ком. И. И. Зильберфарба. Москва ; Ленинград : Изд-во Академии наук СССР, 1951. Т. II. 396 с.
2. Конт О. Дух позитивной философии. Санкт-Петербург: Адель, 2007. 338 с.
3. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Москва : Канон, 1996. 432 с.; Дюркгейм Э. Социология: Ее предмет, метод, предназначение. Москва : ТЕРРА – Книжный клуб, 2008. 400 с.
4. Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма. *Избранные произведения* : пер. с нем. / сост., общ. ред. и послесл. Ю. Н. Давидова ; предисл. П. П. Гайденко. Москва : Прогресс, 1990. С. 45–271; Вебер М. Избранное. Образ общества. Москва : Юрист, 1994. 308 с.
5. Парсонс Т. Система современных обществ. Москва : Аспект Пресс, 1997. 270 с.; Парсонс Т. Понятие общества: Компоненты и их взаимоотношения. *Теоретическая социология* : антология / под ред. С. П. Баньковской. Москва : Книжный дом «Университет», 2002. Ч. 2. С. 3–39.

6. Schutz A. The Problem of Social Reality. Dordrecht, Kluwer Academic Publishers, 1962. 360 p.; Шютц А. Смысловая структура повседневного мира: очерки по феноменологической социологии / сост. А. Я. Алхасов; пер. с англ. А. Я. Алхасова, Н. Я. Мазлумяновой; науч. ред. пер. Г. С. Батыгин. Москва: Ин-т Фонда «Общественное мнение», 2003. 336 с.
7. Мид Дж. Г. Избранное: сб. переводов / РАН. ИНИОН. Центр социал. научн.-информ. исследований. Отд. социологии и социал. психологии; сост. и переводчик В. Г. Николаев; отв. ред. Д. В. Ефременко. Москва, 2009. 290 с.
8. Блумер Г. Общество как символическая интеракция. *Современная зарубежная социальная психология: тексты* / под ред. Т. М. Андреевой, Н. Н. Богомоловой, Л. А. Петровской. Москва: Изд-во МГУ, 1984. С. 173–179.; Блумер Г. Коллективное поведение. *Американская социологическая мысль: Тексты* / сост. Е. И. Кравченко; под ред. В. И. Добренькова. Москва: Изд-во МГУ, 1994. С. 90–115.
9. Гофман А. Б. Солидарность социальная. *Современная западная социология: словарь* / под ред. Ю. Н. Давыдова, М. С. Ковалева, А. Ф. Филиппова. Москва: Изд-во политической литературы, 1990. С. 314; Гофман А. Б. Солидарность или правила, Дюркгейм или Хайек? О двух формах социальной интеграции. *Социологический ежегодник, 2012*: сб. науч. трудов / ред. Н. Е. Покровский, Д. В. Ефременко. Москва: ИНИОН РАН; Кафедра общей социологии НИУ ВШЭ, 2013. С. 97–167.
10. Мартынюк И., Соболева Н. Солидаритеты современного украинского общества: проблемы теоретического и эмпирического исследования. *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства*. Харків, 2015. Вип. 21. С. 13–18.
11. Там же
12. Краснова О. В. Стереотипы пожилых и отношение к ним. *Психология зрелости и старения*. 1998. № 1. С. 10–24.
13. Attitudes about Aging: a global perspective. Washington (DC): Pew Research Center. 2014. URL: <http://www.pewglobal.org/files/2014/01/Pew-Research-Center-Global-Aging-Report-FINAL-January-30-20141.pdf> (accessed 10 July 2015).
14. Ейджизм в Україні: круглий стіл 20.07.12 / Харківський ін-т соціальних досліджень. URL: <http://khisr.kharkov.ua/index.php?id=1342780581> (дата звернення: 29.07.2018).
15. Чеканова Э. Е. Социальные процессы старения: структуралистско-конструктивистский анализ. Саратов: Научная книга, 2004. 309 с.
16. Механизмы возникновения геронтологических стереотипов / Елютина М. Э., Тейн П., Великий П. П. и др. *Интегрированная старость: практики социального участия*: монография. Саратов: Наука, 2007. С. 63–75.
17. Кухта М. Взаємозв'язок життєвих проблем і перспектив людей похилого віку: соціологічний аналіз. *Соціальні технології. Актуальні проблеми теорії та практики*: зб. наук. пр. Запоріжжя: КПУ, 2016. Вип. 67–68. С. 139–151.
18. Панина Н. В. Проблемы социальной адаптации пожилых людей к статусу пенсионера: автореф. дис. ... канд. философ. наук. Москва: ИСИ АН СССР, 1980. 22 с.
19. Психология человека от рождения до смерти / под ред. А. Н. Реана. Санкт-Петербург: Прайм-Еврознак, 2001. 656 с.
20. Ташева А. И. Проблема старости: социокультурный феномен. *Психология старости и старения*: хрестоматія / сост. О. В. Краснова, А. Г. Лидерс. Москва: Академия, 2003. С. 43–45.
21. Смирнова Т. В. Пожилые люди: стереотипный образ и социальная дистанция. *Социологические исследования*. 2008. № 8. С. 49–55.
22. Старикова М. М. Вынужденные и выбранные семейные роли пожилых людей: социологический анализ. *Альманах современной науки и образования*. Тамбов: Грамота, 2010. № 1 (32). Ч. 2. С. 165–171.

23. Головаха Е. И., Панина Н. В. Психология человеческого взаимопонимания. Киев : Политиздат Украины, 1989. 187 с.

24. Кухта М. Соціальний потенціал людей старшого віку в Україні. Київ : КНУКіМ, 2018. 304 с.

Стаття надійшла до редакції 12.09.2018.

Кухта М. П., Мартинюк І. О. Стереотипы как социокультурные факторы влияния на жизнь людей старшего возраста

В статье рассмотрена роль стереотипов в социальной жизни; на примере взаимодействия механизмов стереотипизации и солидаризации доказывается, что роль стереотипов в социальной жизни гораздо сложнее, чем кажется; их функции не сводятся к созданию упрощенной модели бытия и схематической картины действительности и тезаурус связанных со стереотипами понятий охватывает почти всю систему наружных категорий и понятий социологии. Среди многочисленных разновидностей стереотипов выбраны для анализа в контексте социокультурного пространства современного украинского общества стереотипы, касающиеся старшей возрастной слоя. Показано, что для украинской современности довольно типичны возрастная стигматизация, предвзятость и даже дискриминация (получившая название ейджизма) в отношении пожилых людей. Обосновываются пути преодоления существующей тенденции, которая, по мнению авторов, тормозит реализацию социального потенциала старшей социально-демографической группы.

Ключевые слова: стереотип, солидарность, солидаритет, старшая социально-возрастная группа, стигматизация, ейджизм.

Kuchta M., Martyniuk I. Stereotypes as a Socio-Cultural Factor Influence to the Life of Old People

The article deals with the role of stereotypes in social life; on the example of the interaction of mechanisms of stereotyping and solidarity, it is proved that the role of stereotypes in social life is much more complicated than it seems; their functions are not reduced to creating a simplified model of being and a schematic picture of reality, and that the thesaurus related to the stereotypes of concepts covers almost the whole system of cornerstones and concepts of sociology. It is proved that the connection between the concepts of solidarity and stereotypes does not mean their identity. Significant in this regard is the ratio of stereotypes and solidarity. The mechanism of solidarity involves uniting for something or against someone or something. The result of this association is the formation of solidarity, that is, a certain type of rationetical relation to a particular social problem that has received mass distribution within the current chronotope. However, this attitude either integrates people, or vice versa, contrasts. As for stereotypes, it is possible not only positive and negative but also neutral stereotypes.

Among the many varieties of stereotypes, stereotypes related to the older age group were chosen for analysis in the context of the socio-cultural space of contemporary Ukrainian society. It is stated dependent on the dominant type of culture the division of stereotypes into gerontophobic and gerontophilic. In societies where physical endurance becomes more important – in connection with the predominance of manual labor, physical labor, the need for reproduction of the population at the expense of childbirth – will dominate the negative attitude and, accordingly, negative stereotypes of older age. In societies where life experience, wisdom, and ability to manage effectively become more important, on the contrary, there will be a higher level of respect for older people, and more will be the number of positive stereotypes associated with age. It is shown that for the present-day Ukraine, age stigmatization, prejudice, and even discrimination (called ejizm) are very typical for the elderly. The ways of overcoming the current tendency, which, according to the authors, impede the implementation of the social potential of the senior socio-demographic group, are substantiated.

Key words: stereotype, solidarity, solidarity, older age group, stigmatization, ageism.